

Жунусова Г.Т.

МЕКТЕПТЕГИ ОКУТУУНУН ПСИХОЛОГИЯЛЫК КОШТООЛУУСУНУН АКТУАЛДУУ МАСЕЛЕЛЕРИ

Жунусова Г.Т.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ШКОЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ

G.T. Zhunusova

ACTUAL ISSUES OF PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF SCOOING

УДК: 370.153:371.3

Бул макалада мектептеги окутууну окуучулардын инсандык өсүүсүнө багыттоодогу психологиялык коштоонун муктаждыктары менен андан жетишүүчү жыйынтыктын окуу системасына тийгизе турган алгылыктуу жыйынтыктары каралган.

Негизги сөздөр: инсандык өсүү, таалим тарбия, инсандын социалдашуусу, өнүгүү.

В статье рассматриваются потребности сопровождения психологического школьного обучения учащихся, направленное на развитие личности ученика и их влияние в систему обучения.

Ключевые слова: личностное развитие, поведение, социализация личности.

The article discusses the psychological support needs of school students, aimed at developing pupils' personalities and their influence in the system of education.

Key words: personal development, behavior, socialization of the personality.

Учурдагы ааламдашуу доорунун талаптарына ылайык ар бир жаран билимдүү гана болуп калбастан, өзүнүн инсандык көрсөткүчтөрүнүн үстүнөн иштеп, жеке сапаттары билимдүүлүгү менен тең тайлашкан маданияттуу, жогорку деңгээлдеги адис болуусу маанилүү.

Ошого жараша, коомдун окуу системасына койгон жүйөлүү талаптары, анын сапатын өзгөртүү менен окуучулардын инсандык өсүүсүнө жетишүүгө, келечекке умтулуусуна жана өзүн-өзү баалоосун жогорулатууга жол көрсөткөн, конкреттүү багыттагы салым кошуусун талап кылууда. Андыктан, мектептердеги окуучунун жеке инсандык өзгөчөлүктөрүн өрчүтүүгө умтулуу талабы күчөп, анын негизинде ынтызарлыгын өрчүтүү менен мамиле түзүү маселелери каралууда. Ал иш аракеттерди максаттуу иш жүзүнө ашырууда, жаңычыл психологиялык негиздер менен сунуштарга болгон муктаждыктар кескин өрчүп, өзгөрүүдө. Ал муктаждыктардын өзөгүн окутууну жаңычыл багыттар аркылуу өркүндөтүү менен таалим-тарбия берүүдө жана инсандын социалдаштыруу процессин аткарууга көмөктөшүүлөрдү күчөтүүнүн эсебинен жетишүүгө болот.

Ал үчүн дүйнөдөгү илимий – теориялык потенциалды практика менен айкалыштырып, окуучулардын алган билимдерин туура колдонууга мүмкүнчүлүк түзүү менен жыйынтыгында бир кесипти тандоого багыттоо менен психологиялык коштоо-

лорго байланыштыра алган багыттагы ар тараптуу кызматтарды ишке киргизүү зарыл.

Тилекке каршы, учурда билим берүү менен гана алек болгон система үстөмдүк кылууда. Анын себебин баланын өз билимине эмес ар түрдүү объективдүү себептер менен кесип тандап, алган билимин туура колдоно албай калган учурлар да кездешүүдө.

Айтайын дегенибиз, ар бир окуучу эгерде өз жөндөмдөрүн алган билими менен айкалыштырып даярданса, мамлекет да ар түрдүү татыктуу кесиптин ээлерин даярдоого мүмкүнчүлүгүн күчөтмөк.

Мындай абалга бир нече факторлор негиз болууда. Алардын ичинде коомдо калыптанып калган баалуулуктарга таянып тарбиялоодон четегенибиз, материалдык баалуулуктарга болгон кызыгуулардын өнүгүүнөн жана окууга болгон көз караштын өзгөрүүсүнөн десек жаңылышбайбыз.

Окуучулардын билимге умтулуу көндүмү күчтүү болгону менен көптөгөн психологиялык ж.б.у.с. тоскоолдуктарга дуушар болуп, анын тунгуюгунда калууда. Айтайын дегенибиз, акыркы күндөрү мектеп окуучулардын терс адаттарынын негизинде болуп жаткан чыр-чатактар көбөйүүдө. Алар негизинен, мектептеги ички жана сырткы көйгөйлөрдүн, окуучулардын инсандык сапаттарынын калыптануусундагы тескери тийгизген таасирлеринин кесепети болууда.

Баланын ой жүгүртүүсүнүн калыптануусунда мектептеги сабактардан сырткары, анын негизги кыймыл аракеттерин өзгөртүүгө таануу процессинин кошкон салымы эбегейсиз.

Балдарды тарбиялоодо улуттун руханий баалуулуктарга таянып, жергиликтүү маданияттын психологиялык негиздерин түшүндүрө билгенибизде гана келечектеги коомчулукка оң таасир тийгизчү жарандарды даярдоого шарт түзгөн болобуз. Себеби ал ойлор, бүтүн ойдун баш мээде чагылып, анын калыптануусу менен психикада түптөлүшүнө алып келет. Ата-энеге да көмөк көрсөтүүнүн тарбиялык негиздеринин психологиялык багыттарынын менталитеттик өзгөчөлүгүнө таянып көрсөтүү абзел.

Ошол себептен, бүгүнкү күндө билим берүү окуучунун инсандык сапатын, жеке психологиялык көйгөйлөрүн изилдөө милдети актуалдуу болуп, психологдордун практикалык ишмердүүлүктөрү жана мугалимдердин иш аракеттери менен тыгыз байланышта десек жаңылышпайбыз. Бул милдет негизинен өлкөнүн билим берүү тармактары үчүн келечек-

түү мааниге ээ болуп, ар тараптуу илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүгө түрткү берет. Ошону менен бирге, алардын жемиштүү сапатын көрсөтүү үчүн бир нече багыттуу иш-чараларды аткаруу зарыл. Ал иш-чаралар азыркы шарттагы окуучу балдардын психологиялык көйгөйлөрүн изилдеп, аларды чечүүгө жеңил шарттарды түзүү болуп саналат. Мына ушул милдеттер күтүлүүчү жыйынтыкка жеткирүүдө тактыкты жана өз убагында ишке ашырууну талап кылат. Ал үчүн психолог жаңы программаларды иштеп чыгууда жана ага жакындаш болгон илимдердин, заманбап технологияларына, жумушчу усулдарына таянуу бирден бир негизги максат болуп саналат.

Окутуу системасынын сапатын өстүрүүдө мазмундуу өзгөртүүлөрдү киргизүү зарылчылыгы мына ушундан келип чыгууда. Келечектеги окутуунун максаттуу баалуулугу - окуучулардын инсандык, социалдык, психикалык ж.б.у.с. көйгөйлөрүн четте алуу менен аны келечекке туура жолдой алгандыгында болот.

Советтик доордогу окутуу системасынын өзгөрүүсүнө улуу жаңычыл - мугалим В.Ф. Шаталовдун тийгизген таасири чоң болду. Окумуштуунун оюу боюнча психологиянын жана педагогиканын негиздерин кайрадан карап чыгып, окуу процессине киргизүү болгон. Анын окутуу технологиясынын өзөгүн, тайпалык окутууда окуучулардын татаал таанып билүү кыймыл аракеттерин уюштуруу түзгөн. Болгон күчүн окуучунун кызыгуусун өрчүтүүгө жумшоо менен бирге алардын активдүүлүгүн күчөтүү үчүн таймашуу элементтерин киргизген (2, 112-б).

Ал негизинен ар бир окуучунун жөндөмүнө жараша талап коюп, ийгиликке жетүүгө үндөгөн. Ийгилик өзүнө ишеничти жаратканда гана кийинки ийгиликке шыктандыра алат жана окутуудагы өз ийгиликтерине шыктана баштайт. Анын педагогикалык технологиясы тогуз эрежелерден туруп, ар бир окуучунун түшүнүүсүн, эстеп калуусун жана алган билимин окуу процессинде, стандарттуу эмес шарттарда колдоно билүүсүн талап кылган (2, 112-б).

Негизинен, жаңычыл педагог менен макул болбоого мүмкүн эмес, себеби ал иликтеп жараткан окутуунун технологиялары ошол убактагы окутуу системасын бир кыйла туңгуюктан чыгарып, баланын окууга болгон кызыкчылыгын жандандырууга шарт түзгөн.

Бекеринен психология жаатындагы белгилүү орус окумуштуусу Г.М. Андреева, мектептин ролун маалымат берүү менен бирге жаранды тарбиялоо, адамдын коомдогу ордун түшүнүү аркылуу коомдогу кыймылдарды өзүнө окшош кабыл алуу милдетин тең салмакта жүргүзө алуусун ишке ашыруусуна байланыштуу деп белгилеген. (1, 201-202-бб.)

Дагы бир психолог Ю.А. Самоненко өзүнүн «Психология и педагогика» деген эмгегинде окуу жана тарбия берүү иш аракеттеринин мазмунун изилдеп, жалпы тарбиялык иштердин келечектеги пландарын изилдөөдө сапаттуу айырмачылыктардан тажрыйба алууда бир нече баскычтан турарын атаган. Аталган баскычтардын экинчиси өзүнчө айлана - чөйрөнүн көрүнүшүн терең түшүнүү менен,

түркүн көрүнүштөрдүн бири-бири менен болгон мамилесин негизги белгилерин ажырата билүү менен алардын пайда болуусун камтыган (4, 176-б).

Аталган ойлор баланын баш мээсиндеги билимдин чагылуусу анын сезимдерин да өөрчүтүү менен инсандык сапаттарын өстүрүүгө көмөктөшөөрү анык экендигин тастыктоодо.

Ар бир бала башталгыч класстан баштап бүткөнгө чейин, билим менен жеке инсандык жөндөмдөрүн ишке ашырып, үлгүлүү сапаттарын тарбиялоого муктаж болуп, жашоого болгон мамилесин өзгөртүп жана мазмундуу жашап өтүүгө өбөлгө түзүүдө аң-сезиминин, жан дүйнөсүнүн жан шеригине айландыруу максатын көздөөсү зарыл.

Биз көпчүлүк батыш, орус жана башка өлкөлөрдөгү кесиптештерибиздин изилдөөлөрүнүн тууралыгын тастыктоо менен окуучулардын дүйнөнү таануусу, окуу менен гана чектелбестен, ар түркүн социалдык жана психологиялык багыттагы жеке көз карашынан келип чыккан суроолордун бүтүмүнөн турарына ынандык. Жалпы эле инсандык калыптануусу да аталган шарттардын туура аткарылуусуна ылайык экендигин психологдор айтып келишет.

Эске сала кетүүчү факт, үй-бүлө мүчөлөрү азыркы шарттарда баланын негизги муктаждыктарын камсыз кылуу аракетинде болушуп, калган акыл оюн, таануусун жана руханий маданиятын өстүрүүнү мектепке шылтап коюшууда. Алар аталган муктаждыктарын канааттандырууда өзүлөрүнүн ата-энелик орду чоң экендигине олуттуу маани бербей келишүүдө. Качан гана баланын жашоосуна тийиштүү көйгөй пайда болгондо гана, бул маселеге көңүл бөлүшүүдө. Анын да себебин иликтеп, балага камкордук көрсөтүп, көйгөйдөн чыгууга жардам берүүнүн ордуна көпчүлүк учурда, тескерисинче, жазалоо колдонулат. Мисалга алсак, компьютерге барып, убакытты текке кетирип ойноого өзүлөрү акча беришет, бирок убактысын белгилешбейт да, бала кеч келген учурда анын кайда жүргөндүгүн иликтеп, суракка алып, жемелей башташат. Баланын: «өзүнөр уруксат бердиңер» - деген сөзүске алынбайт, себеби андан жоопкерчиликти өз мойнуна алуусу талап кылынууда. Мына ошентип, баланын жүрүм-турумун туура калыптануусу үчүн, аны башкаруу, же жазалоонун ордуна, туура түшүндүрүү зарылчылыгы келип чыгат.

Ошонун негизинде, мугалим ата-энелер менен дайыма тыгыз байланышта болуп, окуучунун жүрүм-турумун сындабастан, же болбосо баалоо алкагында гана мамиле түзбөстөн, канткенде анын өсүүсүнө көмөк көрсөтө алууга толук мүмкүнчүлүк боло тургандыгынын алгылыктуу жолдорун чогуу иштеп чыгууга жетишкенде, балага толук камдуу камкордук көрсөтүлмөк.

Анын үстүнө азыр мектептердеги инсанга багытталган процесстин негизинде окуу жана тарбия берүүнүн талаптары ишке ашууда. Ошондуктан биз жогоруда айтып кеткен психологиялык механизмдери ушул процессте эске алынса баланын өнүгүүсүнө чоң салым кошкон болот элек.

Айта кетсек, советтик башкарууда советтик психология негизинен илимий потенциалын күчөтүү менен бир тармактуу болуп, элдин муктаждыктарын толук канааттандыра албай келген. Ал эми ошол 70 жылдын ичинде батышта 250дөн ашуун психологиялык уюмдар, мекемелер ачылып жарандарга көйгөрлөрүн чечүүдө жардам беришкен.

Алар мектептер менен да тыгыз байланышта болуп, өз багыттарына байланыштуу концептуалдык психологиялык багыттагы жардамдарын көрсөтүү менен башталгыч класстын окуучуларынан бүтүрүүчүгө чейин инсандык калыптануусуна окутуучулар менен чогуу көмөктөшүшкөн. Ар тармактуу көйгөйлөрдү чечүү менен гана алектенбестен, окуучулардын илимий жана практикалык потенциалын өөрчүтүп, эң башкысы мезгилдин талабына жараша адистерди тарбиялоого көмөктөшүшкөн.

Өлкөбүздүн билим берүү стратегиясын иштеп чыгуу процессинде биз мектептеги психологдордун практикалык кызматын өөрчүтүүгө терең маани берүү керектигин баса белгилеп кетээр элек. Учурда мектептеги психологдордун кызматынын практикалык маанилүүлүгүн, анда иштеп жаткан мугалимдер да бир добуштан тастыкташууда.

Заманбап психологиялык тесттер жана усулдар менен камсыз болгон психолог, баланын интеллектуалдык жактан өөрчүүсүн гана колдоп тим болбостон, анын социалдык, эмоционалдык, руханий интеллектеринин өөрчүтүү менен инсандык өсүүсүнө да өбөлгө түзө алат. Мугалимдердин баланын оюн, интеллектисин өөрчүтүүдө кошкон салымы эбегейсиз, ошого карабастан, практикалык психологдун тигил же бул көйгөйдүн алкагында балага тийгизген таасири чоң мааниге ээ болот.

Негизинен алганда, өлкөнүн мындан ары өнүктүрүү стратегиясында (3,168б.) көп багыттагы орчундуу маселелер камтылган. Алардын ичинде билим берүүнүн сапатын жогорулатуудан күтүлүүчү жыйынтыкка жетишүү максатында жогорку окуу жайларын тийиштүү болгон мамлекеттик билим берүү стандартынын, окуу программаларынын сапатынын мазмунун өгөртүү жана окуу жайларга тийиштүү эмес көз карандысыз болгон аккредитация өткөрүүнүн жаңы механизмин иштеп чыгуу, билим жана илим министрлигине жүктөлгөн.

Айта кете турган маселебиз, өлкөнүн педагогикалык жана психологиялык илимдеринин потенциалын өнүгүшүн ылдамдатуу боюнча теориялык сунуштар менен чектелбестен, практикалык иш-чараларды тез аранын ичинде ишке ашыруу, мезгилдин кечиктирилгис талабы болуп саналат.

Ошондуктан, мектептердеги психологиялык коштоонун толук кандуу иштеп баштоосуна илгери үмүт менен ишенип, өлкөнүн билим берүү стратегиясын иштеп чыгууда терең көңүл бурулушун сунуштап кетебиз. Ошондо, жашообуздун талабына ылайык билим берүү менен тарбиялоо процессинде, окуучунун *инсандык өсүүсүнө* жетишүү менен, келечекке болгон ынтызарлуу оюн өзгөртүп, негизги инсандын муктаждыктарын канааттандырган болобуз.

Ал үчүн бир нече мамлекеттик деңгээлдеги мыйзамдуу документтер түзүлүп, бир канча чаралар ишке ашырылуусу зарыл. Биздин оюбузча алар төмөндөгү иш чараларды жүзөгө ашыруудан турат:

1. мектептеги окутуу процессинде психологиялык коштоону тез арада ишке ашырууну тастыктоочу мамлекеттик мыйзамды кабыл алуу;
2. психологдун жогорудагы иш чаралар боюнча иш – аракеттерди уюштуруу боюнча кыска мөөнөттөгү жана келечекке багытталган жол-жоболорун иштеп чыгуу;
3. психологдун иш аракеттерин тастыктоочу документтерди мамлекеттик деңгээлде иштеп бир бүтүмдүккө келтирүү;
4. мектептеги окутуу процессине психологиялык колдоо көрсөтүүгө байланыштуу психологиялык илимий адабияттарды кыргыз тилине которууну тездетүү жана темага байланыштуу болгон кыргыз тилиндеги адабияттарды, усулдук сунуштарды жарыкка чыгуусуна жакындан жардам көрсөтүү.

Адабияттар:

1. Андреева Г.М. Психология социального познания: Учеб. пособие для высших учебных заведений. - Москва: Аспект Пресс, 1997.
2. Басова Н.В. Педагогика и практическая психология. - Ростов н /Д: «Феникс», 2000.
3. Өлкөнүн өнүктүрүү стратегиясы. - Бишкек, 2007.
4. Самоненко Ю.А. Психология и педагогика: Учеб. пособие для вузов. - М.: ЮНИТИДАНА, 2001.

Рецензент: к.пед.н. Орозалиев Э.С.